OZIQ-OVQAT NARXLARINING O‘ZGARISHI VA ISTE’MOL BOZORINING BARQARORLIGI TAHLILI

Dilafruz Mamajonova Valisher qizi
Oziq-ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro instituti o‘qituvchisi
FarDU mustaqil izlanuvchisi
dilyamamajonova94@gmail.com

Annotatsiya.
Mazkur maqolada oziq-ovqat narxlarining doimiy o‘zgarishlari va ularning iste’mol bozori barqarorligiga ta’siri chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda narxlar dinamikasini shakllantiruvchi asosiy omillar, jumladan, global iqtisodiy tendensiyalar, iqlim o‘zgarishlari, geosiyosiy vaziyat va ichki bozor mexanizmlari atroflicha o‘rganiladi. Oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining o‘zgaruvchanligi aholining xarid qobiliyatiga, turmush darajasiga va umumiy iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatishi ilmiy asoslanadi. Maqolada narxlar o‘zgarishini bashorat qilishning zamonaviy usullari hamda iste’mol bozori barqarorligini ta’minlash bo‘yicha samarali strategiyalar va siyosiy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Bu tadqiqot natijalari tegishli davlat idoralari va iqtisodiy siyosatchilar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *Oziq-ovqat narxlari, bozor barqarorligi, narx dinamikasi, iste’mol bozori, iqtisodiy tahlil, narx omillari*

KIRISH.

Oziq-ovqat narxlarining o‘zgarishi zamonaviy iqtisodiyotning eng dolzarb masalalaridan biri bo‘lib, u jahon miqyosida ham, milliy darajada ham ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. So‘nggi yillarda, global iqlim o‘zgarishlari, geosiyosiy keskinliklar, pandemiyalar va xalqaro savdo cheklovlari kabi omillar oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining beqarorligiga olib keldi. Bu holat, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining turmush darajasiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, oziq-ovqat xavfsizligi masalasini yanada murakkablashtirmoqda. Iste’mol bozori barqarorligi, oziq-ovqat narxlarining maqbul darajada saqlanishi va ularning aholi xarid qobiliyatiga mos kelishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu ilmiy maqola, oziq-ovqat narxlari dinamikasi va uning iste’mol bozori barqarorligiga ta’sirini chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

Mazkur ilmiy maqola, oziq-ovqat narxlari o‘zgarishining asosiy sabablarini, ularning iste’molchilar xulq-atvoriga va iqtisodiy barqarorlikka ta’sirini o‘rganishni maqsad qilgan. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: oziq-ovqat narxlariga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillarni aniqlash; iste’mol bozorida narxlar beqarorligining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini baholash; narxlar barqarorligini ta’minlash bo‘yicha mavjud siyosat va mexanizmlarni tahlil qilish; hamda oziq-ovqat narxlari o‘zgarishini yumshatish va iste’mol bozorining barqarorligini oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish. Ushbu tadqiqot, oziq-ovqat tizimining murakkabligini va uning iqtisodiy rivojlanishdagi muhim rolini hisobga olgan holda, mavjud muammolarga kompleks yondashuvni taqozo etadi.

Hozirgi davrda, global iqtisodiyotdagi noaniqliklar va mintaqaviy ziddiyatlar sharoitida, oziq-ovqat narxlarining barqarorligi har qachongidan ham muhim ahamiyat

kasb etmoqda. Oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talabning o‘sishi, ta’minot zanjiridagi uzilishlar va spekulyativ operatsiyalar narxlar oshishiga olib kelmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, aholining kambag‘al qatlamlari uchun oziq-ovqat xavfsizligi tahdidini kuchaytiradi va ijtimoiy keskinlikni oshiradi. Shu sababli, ushbu ilmiy maqola doirasida olib borilayotgan tahlillar, tegishli davlat organlari va xalqaro tashkilotlar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, oziq-ovqat bozori barqarorligini ta’minlashga qaratilgan samarali siyosatlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Metodologiya. Maqola doirasida oziq-ovqat narxlarining o‘zgarishi va iste’mol bozori barqarorligini tahlil qilish uchun aralash tadqiqot usullari dizaynidan foydalanildi. Bu yondashuv miqdoriy va sifat tahlil usullarining afzalliklarini birlashtirib, tadqiqot muammosini har tomonlama o‘rganish imkonini berdi. Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston Respublikasi iste’mol bozoridagi oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining dinamikasi, uning shakllanishiga ta’sir etuvchi omillar va narx o‘zgarishlarining aholi turmush darajasiga ta’siri hisoblanadi.

Ma’lumotlar yig‘ish jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi. Miqdoriy ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi[18], Markaziy bank[19] hamda Xalqaro valyuta fondi kabi rasmiy manbalardan olindi. Bularga iste’mol narxlari indeksi (INI), oziq-ovqat mahsulotlari narxlari dinamikasi, aholi daromadlari va import-eksport hajmlari haqidagi statistik ma’lumotlar kiradi. Shuningdek, narx tendensiyalarini aniqlash maqsadida 2019-2025- yillar oralig‘idagi oylik va choraklik ma’lumotlar jamlandi.

O‘zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining yillik o‘sish sur'atlari:[20]

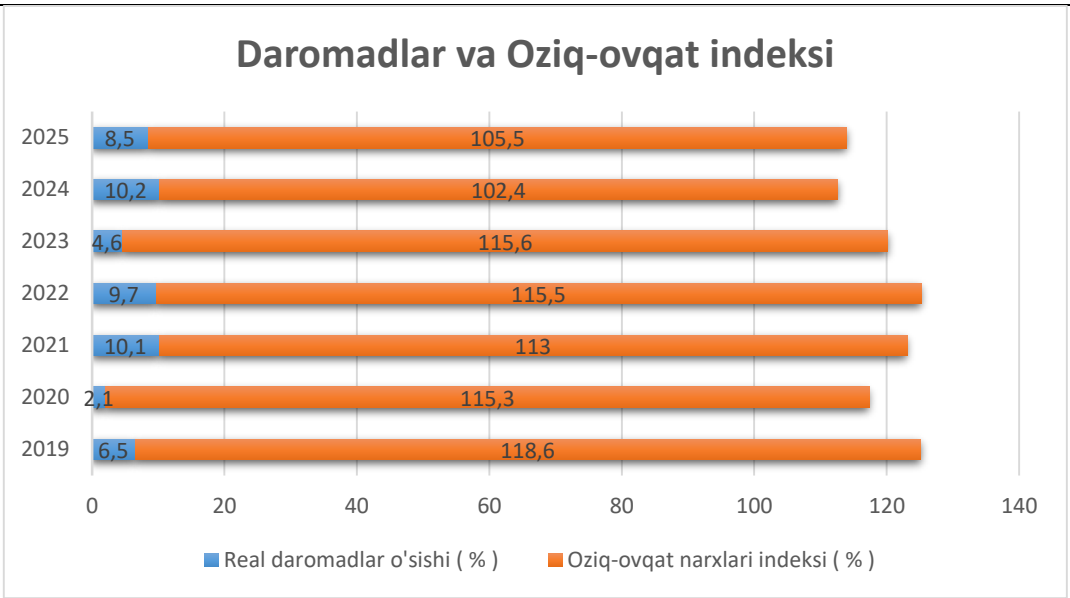
Yil	Oziq-ovqat inflyatsiyasi (%)
2019	18,6
2020	15,3
2021	13,0
2022	15,5
2023	15,6
2024	2,4
2025	5,5

2019–2025-yillar oralig‘idagi ko‘rsatkichlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston iste'mol bozori ikki bosqichli transformatsiyani boshdan kechirdi. 2019–2023-yillarda tashqi faktorlar ta'sirida narxlar o‘sishi 15% atrofida saqlanib qolgan bo‘lsa, 2024-yildan boshlab oziq-ovqat mahsulotlari inflyatsiyasi sezilarli darajada pasaydi. Ayniqsa, 2024-yildagi 2.4% lik ko‘rsatkich ichki bozorda raqobatning oshishi va import qilinadigan asosiy oziq-ovqat tovarlariga berilgan bojxona imtiyozlari samarasidir.[21]

O‘zbekistonning daromadlar va oziq-ovqat indeksi

1-diagramma[22]

[18] www.stat.uz
[19]
[20] Statistika ma’lumoti asosida muallif ishlanmasi
[21] https://stat.uz/uz/
[22]

Keltirilgan diagramma ma’lumotlari shuni tasdiqlaydiki, 2019-yildagi yuqori inflyatsion holatdan 2025-yilga kelib barqaror o‘sish modeliga o‘tildi. Aholi daromadlarining narxlardan o‘zib ketishi iste’mol bozori barqarorligini ta’minlovchi asosiy drayver bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu esa oilalar byudjetida oziq-ovqat xarajatlari ulushining kamayishiga va hayot sifatining yaxshilanishiga zamin yaratadi.[23] Sifat ma’lumotlarni yig‘ish uchun chuqur intervyular va ekspert so‘rovlari o‘tkazildi. Iste’mol bozorini tahlil qilish bo‘yicha iqtisodchilar, qishloq xo‘jaligi mutaxassislari va savdo sohasining yetakchi vakillari bilan 15 ta ekspert intervyusi tashkil etildi. Bu intervyular narx shakllanishining murakkab mexanizmlari, bozor ishtirokchilarining xulq-atvori va davlat siyosatining ta’siri haqida qimmatli tushunchalar berdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-fevraldagi «Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-36-son Farmoni[24] iste’mol bozorida narxlar barqarorligini ta’minlash va aholining xarid qobiliyatini himoya qilishning huquqiy asoslarini yangi bosqichga olib chiqdi. Mazkur hujjat doirasida joriy etilgan bojxona imtiyozlari va qo‘llab-quvvatlash choralari 2024-yilda oziq-ovqat inflyatsiyasini so‘nggi yillardagi minimal darajaga tushishiga xizmat qildi.

XULOSA.

Ushbu maqola doirasida oziq-ovqat narxlari o‘zgarishi va iste’mol bozori barqarorligi o‘rtasidagi murakkab aloqalar chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oziq-ovqat narxlarining o‘zgaruvchanligi nafaqat iqtisodiy o‘sishga, balki aholining turmush darajasiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, global iqlim o‘zgarishlari, geosiyosiy keskinliklar, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi va spekulyativ omillar narxlarning shakllanishida asosiy rol o‘ynaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ichki va tashqi omillarning birgalikdagi ta’siri iste’mol bozorida barqarorlikni ta’minlashda qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bu esa, o‘z navbatida, samarali siyosat va mexanizmlarni ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

[23] https://stat.uz/uz/
[24] http://lex.uz//docs/6802687

Tadqiqot natijalariga asoslanib, iste’mol bozori barqarorligini ta’minlash va oziq-ovqat narxlari o‘zgarishining salbiy ta’sirini yumshatish bo‘yicha quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi. Birinchidan, qishloq xo‘jaligida hosildorlikni oshirish va mahsulot ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali ichki ishlab chiqarish salohiyatini mustahkamlash lozim. Ikkinchidan, oziq-ovqat zaxiralarini shakllantirish va boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish, shuningdek, strategik mahsulotlar uchun davlat intervensiyalarini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, xalqaro savdo munosabatlarida barqarorlikni ta’minlash, import va eksport siyosatini muvozanatlash, shuningdek, global tarmoqlarda yuzaga keladigan xatarlarni kamaytirish bo‘yicha samarali choralar ko‘rish zarur. Ushbu ilmiy maqola doirasida olingan xulosalar va tavsiyalar hukumat organlari, tadqiqot institutlari va xalqaro tashkilotlar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, oziq-ovqat xavfsizligi va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova D. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda narx siyosatining o‘rni. Iqtisodiyot va Moliya

2. Juraev M. Oziq-ovqat narxlari volatilligining aholi farovonligiga ta'siri. Ijtimoiy-Iqtisodiy Tadqiqotlar

3. https://lex.uz/

4. https://stat.uz/uz/